

НАГЛЯДОВІ РАДИ В ЮРИДИЧНИХ ОСОБАХ ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 347.168

Актуальність дослідження. Наглядова рада як орган управління вперше з'явилася в системі корпоративного управління акціонерними товариствами, фактично замінивши собою діючі до того часу спостережні ради. Відповідні зміни були обумовлені прийняттям ЦК України та внесенням відповідних змін до акціонерного законодавства [1]. Однак останнім часом створення та функціонування наглядових рад вийшло далеко за рамки корпоративного управління в акціонерних товариствах.

Починаючи з середини 2010 рр. прослідковується тенденція до запровадження наглядових рад в ряді інших підприємницьких товариств (товариство з обмеженою відповідальністю, державне унітарне підприємство) та низці юридичних осіб приватного права, які не належать до товариств капіталів. Перш за все йде мова про державні установи. При чому характер їх функцій, порядок утворення, компетенція дещо відрізняються від традиційної моделі наглядової ради акціонерного товариства. Тому згадані питання варті окремого наукового дослідження.

Стан дослідження. Окремі аспекти правового регулювання наглядових рад були предметом наукових досліджень таких вчених як О.А.Беляневич, А.Б. Гулей, О.Р.Ковалишина, В.І.Кравець, О.Р.Кібенко, І. Селіванової, А.В.Чайковської та інших вчених. Однак згадані дослідження стосуються або загальних аспектів корпоративного управління або виключно юридичних осіб корпоративного типу.

Мета дослідження. Тому мета дослідження полягає в систематизації юридичних осіб приватного права, в яких формується наглядова рада, та виявленні спільних характерних ознак їх компетенції.

Виклад матеріалу. Наглядова рада є невід'ємним елементом класичної тріади органів корпоративного управління акціонер-

ного товариства. Необхідність її утворення обумовлена перш за все ризиком зловживання посадовими особами виконавчого органу АТ наданими їм повноваженнями, в той час як акціонери не завжди можуть реалізувати своє право контролю внаслідок значної дисперсії в структурі акціонерного капіталу.

Однак з прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (2018 р.) можливість створення наглядової ради передбачена також для ТОВ, що в першу чергу обумовлено деяким стиранням меж між товариствами капіталів, запозиченням [2, с. 94-97] елементів корпоративного управління економічно розвинутих країн. Серед передумов поширення практики впровадження наглядових рад варто відзначити також підписання у 2017 р. Декларації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства, де викладені ключові принципи та йдеться про те, що «підприємства повинні підтримувати та дотримуватися принципів належного корпоративного управління, розвивати й застосовувати належну практику корпоративного управління, в тому числі у групах підприємств» [3].

А.В.Чайковська відзначає, що необхідність наглядової ради в ТОВ зумовлюється, перш за все недоцільністю покладення всіх функцій на загальні збори через складність і тривалість процедури їх скликання. До основних функцій наглядової ради можна віднести визначення корпоративної стратегії, здійснення контролю за діяльністю правління, запобігання конфлікту інтересів і збалансування конкуруючих вимог до товариства [4, с. 126].

Певні особливості утворення та функціонування наглядових рад передбачено стосовно наглядових рад державних унітарних підприємств оборонно-промислового комплексу, що обумовлено реформуванням оборонного комплексу України відповідно до міжнародних стандартів корпоратизації та потребує створення прозорої сучасної структури управління, зокрема встановити єдині загальноприйняті правила гри для міжнародних інвесторів, залучити іноземний капітал і дозволити йому працювати на посилення обороноздатності України [5, с. 23].

Відповідні положення закріплено Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в обо-

ронно-промислового комплексі» (далі – ОПК). До компетенції наглядової ради віднесено: затвердження стратегії розвитку та напрямів діяльності підприємств ОПК, їх фінансових та інвестиційних планів і показників діяльності; підготовка і подання на затвердження КМУ проектів статуту та нормативно-правових актів щодо внесення змін до підприємств ОПК; контроль за ефективним використанням і збереженням об'єктів державної власності, переданих в управління підприємствам ОПК, провадження ними фінансово-господарської діяльності; ініціювання проведення перевірок, ревізій та аудиту фінансово-господарської діяльності підприємств ОПК та його учасників, визначення аудитора; контроль за виконанням підприємствами ОПК покладених на них завдань у сфері оборонно-промислового комплексу та військово-технічного співробітництва; прийняття рішень щодо створення філій та представництв; забезпечення проведення відрахувань до Державного бюджету України частини прибутку (доходу).

Слід відзначити, що правовий статус наглядової ради інших суб'єктів господарювання не є однаковим та містить низку відмінностей. Наглядові ради при закладах охорони здоров'я створені на підставі Закону України № 2347-IX від 01.07.2022 р. Були внесені зміни до частини 2 статті 24 Основ законодавства України про охорону здоров'я, якими передбачено, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я, що надають спеціалізовану медичну допомогу, з якими головними розпорядниками бюджетних коштів укладені договори про медичне обслуговування населення, утворюються наглядові ради з обов'язковим залученням представників громадськості (за їхньою згодою). Наглядові ради також можуть утворюватися за рішенням власника в інших закладах охорони здоров'я [6].

Постановою КМУ «Про наглядову раду закладу охорони здоров'я» встановлюються вимоги до наглядової ради комунальних та державних лікарень [7]. У відповідності з Типовим положення про наглядову раду закладу охорони здоров'я [8] наглядова рада є колегіальним органом управління закладу охорони здоров'я, який у межах компетенції, визначеної законом і положенням про наглядову раду, здійснює управління закладом охорони здоров'я, а також контролює діяльність керівника закладу охорони здоров'я.

І.Селіванова акцентує увагу на низці відмінностей у правовому регулюванні наглядових рад закладів охорони здоров'я у порівнянні з рештою державних унітарних підприємств. По-перше, наглядові ради створюються не в стратегічних медичних підприємствах, визначених територіальною громадою, а у всіх медичних підприємствах, які надають спеціалізовану медичну допомогу. Другою відмінністю є вимоги до незалежних членів наглядових рад закладів охорони здоров'я. Відповідно до Постанови №1221 незалежні члени наглядової ради медичного підприємства — це представники громадськості. Наявність у них професійних знань та навичок, досвіду роботи щодо виду діяльності підприємства не є обов'язковими, а просто бажаними, та які надають перевагу такому претенденту. По-третє, відмінним є статус наглядової ради закладу охорони здоров'я. Відповідно до Постанови №1221 така рада є колегіальним органом управління закладу охорони здоров'я, який у межах компетенції, визначеної законом і положенням про наглядову раду, здійснює управління закладом охорони здоров'я, а також контролює діяльність керівника закладу охорони здоров'я [9]. Наглядова рада не бере участі в поточному управлінні закладом охорони здоров'я.

Передбачається створення наглядових рад також у вищих навчальних закладах. Концептуальні засади діяльності наглядових рад закладів освіти в цілому викладено у Законі України «Про освіту». Зокрема зазначається про те, що наглядова рада закладу освіти створюється за рішенням засновника (у випадку закладів професійної освіти засновником може бути орган місцевого самоврядування, Міністерство освіти і науки, підприємницьке товариство тощо). Відповідно, порядок формування наглядової ради, відповідальність, перелік і строк повноважень, а також порядок діяльності визначаються установчими документами закладу освіти, а також положенням про діяльність наглядової ради, яке затверджується засновником.

Якщо в закладах вищої освіти утворення наглядових рад відбуватиметься поки-що в порядку експерименту, то для наукових установ їх створення закріплено уже достатньо тривалий час. Відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Типового по-

ложення про наглядову раду при державній науковій установі» [10] № 953 від 14 грудня 2016 р. до основних завдань наглядової ради наукової установи належить подання керівникові установи рекомендацій і пропозицій стосовно: пріоритетних напрямів розвитку установи у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; шляхів реалізації установою державної політики у відповідній галузі науки; напрямів удосконалення діяльності установи, її фінансового та матеріально-технічного забезпечення, міжнародного науково-технічного співробітництва; залучення фінансових та інших інвестиційних ресурсів для забезпечення реалізації основних напрямів діяльності та розвитку установи; сприяння діяльності установи щодо інтеграції у світовий науковий простір, пошуку шляхів розширення та удосконалення, міжнародного науково-технічного співробітництва, розв'язання перспективних завдань розвитку установи, створення позитивного іміджу, зокрема у відповідній галузі науки та сфері наукової діяльності в цілому.

Висновки. Таким чином, створення наглядової ради як органу корпоративного управління передбачено в публічних акціонерних товариствах, закладах охорони здоров'я, наукових установах, вищих учбових закладах (в порядку експерименту) та низці інших установ.

Їх завдання та компетенція суттєво різняться, що зумовлено рядом факторів, зокрема відмінностями: 1) організаційно-правової форми (товариство, установа, тощо); 2) форми власності; 3) сфери діяльності (охорона здоров'я, освіта, оборонно-промисловий комплекс, тощо).

1. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України: Закон України №997-V від 27 квітня 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-16#Text>
2. Ковалишин О.Р. Правові запозичення: переваги та недоліки застосування. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. Том 30 (69) № 5. 2019. С. 94-99.
3. Руцишин Я. Навіщо комунальним підприємствам наглядові ради, 27 лютого 2023 р. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/02/27/697496/>

4. Чайковська А.В. *Наглядова рада як ефективний орган контролю та регулювання в товаристві з обмеженою відповідальністю. Порівняльно-аналітичне право.* №3. 2018. С. 125-127.
5. Бегма В.М., Шемаєв В.М., Онофрійчук А.П., Оболенська Т.С. *Переорієнтація діяльності оборонної промисловості України через агресію з боку РФ. Стратегічні пріоритети.* № 2 (43), 2017. С. 20-25.
6. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України № 2347-IX від 01.07.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>*
7. *Про наглядову раду закладу охорони здоров'я: Постанова КМУ № 1221 від 21 листопада 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1221-2023-%D0%BF#Text>*
8. *Типове положення про наглядову раду закладу охорони здоров'я: постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2023 р. № 1221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1221-2023-%D0%BF#n116>*
9. Селіванова І. *Що не так з постановою КМУ про створення наглядових рад у закладах охорони здоров'я. Юридична газета.* 18 грудня 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shcho-netak-z-postanovoyu-kmu-pro-stvorennya-naglyadovih-rad-u-zakladah-ohoroni-zdorovyu>
10. *Про затвердження Типового положення про наглядову раду при державній науковій установі: Постанова КМУ від 14 грудня 2016 р. № 953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2016-%D0%BF#Text>*

Ірина Банасевич. Наглядові ради в юридичних особах приватного права

В статті аналізується особливості корпоративного управління в юридичних особах приватного права. Особлива увага приділяється наглядовій раді як органу корпоративного управління.

Зазначається, що на сьогодні наглядова рада є іманентним елементом корпоративного управління не лише товариств капіталів (товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство, державне унітарне підприємство, підприємство з часткою державної власності не менше 50%), але й ряду інших організаційно-правових форм юридичних осіб (заклади охорони здоров'я, вищі навчальні заклади, установи, наукові установи і т.д.).

Авторка підкреслює, що закріплення наглядових рад як в товариствах капіталу, так і в інших правових формах обумовлюється «стиранням» меж між товариствами капіталів, запозиченням елементів корпоративного управління економічно розвинутих країн. Важливою передумовою також стало підписан-

ня у 2017 р. Декларації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства, де викладені ключові принципи та йдеться про те, що підприємства повинні підтримувати та дотримуватися принципів належного корпоративного управління, розвивати й застосовувати належну практику корпоративного управління, в тому числі у групах підприємств.

Авторка систематизує господарські організації, в складі яких утворюється наглядова рада. Аналізується їх компетенція та завдання, встановлюються відмінності в правовому регулюванні. Констатується, що створення наглядової ради як органу корпоративного управління передбачено в публічних акціонерних товариствах, закладах охорони здоров'я, наукових установах, вищих навчальних закладах (в порядку експерименту) та ряді інших установ.

Підсумовується, що основна місія наглядової ради – це захист інтересів акціонерів, власника, держави, гарантування їх прав та інтересів, забезпечення інтересів інших груп стейкхолдерів: працівників, інвесторів, держави, суспільства в цілому. Їх завдання та компетенція суттєво різняться, що зумовлено рядом факторів, зокрема відмінностями: 1) організаційно-правової форми (товариство, установа, тощо); 2) форми власності; 3) сфери діяльності (охорона здоров'я, освіта, оборонно-промисловий комплекс, тощо).

Ключові слова: наглядова рада, член наглядової ради, товариство, юридична особа, акціонерне товариство, господарська організація, установа

Iryna Banasevych. Supervisory boards in private law legal entities

The features of corporate governance in private law legal entities are analyzed in the article. Special attention is paid to the supervisory board as a corporate governance body.

It is noted that today the supervisory board is an inherent element of corporate governance not only of capital companies (limited liability company, joint-stock company, state unitary enterprise, enterprise with a state share of at least 50%), but also of a number of other organizational and legal forms of legal entities (healthcare institutions, higher educational institutions, institutions, scientific institutions, etc.).

The author emphasizes that the consolidation of supervisory boards not only in capital companies, but also in other legal forms is due to the “erasure” of boundaries between capital companies, borrowing elements of corporate governance from economically developed countries. An important prerequisite was also the signing in 2017 the Declaration of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) on International Investment and Multinational Enterprises, which sets out key principles and states that enterprises should support and adhere to the principles of good corporate governance, develop and apply good corporate governance practices, including in groups of enterprises.

The author systematizes economic organizations that form a supervisory board. Their competence and tasks are analyzed, and differences in legal regulation are established. It is noted that the creation of a supervisory board as a corporate governance body is provided for in public joint-stock companies, healthcare institutions, scientific

institutions, higher educational institutions (on an experimental basis) and a number of other institutions.

The main mission of the supervisory board is to protect the interests of shareholders, the owner, the state, guarantee their rights and interests, and ensure the interests of other groups of stakeholders: employees, investors, the state, and society as a whole. Their tasks and competence differ significantly, which is due to a number of factors, in particular differences in: 1) organizational and legal form (company, institution, etc.); 2) form of ownership; 3) areas of activity (healthcare, education, defense-industrial complex, etc.).

Keywords: supervisory, company, legal entity, joint-stock company, independent director, corporate governance, institution